

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)
Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Олексій Анатолійович ТРЕТЯК

Доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології,
Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: alexsir25@ukr.net,

Сергій Вікторович СТАВЧЕНКО

Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології,
Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: kafpol@ukr.net,

Oleksii Anatoliiovych TRETIAK

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Political Science,
Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2536-0611>

Serhii Viktorovych STAVCHENKO

Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Department of Political Science,
Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4091-868X>

УДК 323.01

**КРИЗОВІСТЬ ТА СТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ПОЛІТИКИ**

Received 1 September 2023; revised 28 September 2023; accepted 20 October 2023

DOI: [10.15421/352335](https://doi.org/10.15421/352335)

Анотація

Стаття присвячена особливостям цифрової кіберсфери, в якій прагнення багатьох політичних акторів будь-що досягти переваги у чисельності переглядів та реакцій глядачів значно підриває можливості розбудови демократичної публічної сфери. Метою є встановлення значення кризовості для інституційної розбудови публічної сфери політики. Охарактеризовано процедури формування думки у публічній сфері також визначають, яким чином обговорення структуровані через аргументацію й визначення щодо предмета обговорень. Було підкреслено, що публіка парламентського типу структурована переважно в контексті обґрунтування. Проаналізовано підходи до значення публічної сфери в секуляризованому суспільстві, яке навчилося мати справу зі складністю і з свідомістю діяти на основі совісті і обговорень. Стверджується, що комунікативна основа кризових конфліктів утворює єдиний ресурс для встановлення солідарності серед громадян. Розкрито значення евристичного потенціалу комунікативної теорії для дослідження фундаментальних проблем політичної системи. З'ясовано, що антикризове значення поняття «публічна сфера» в політиці означає простір, де громадяни збираються разом, щоб брати участь у відкритому та раціональному дискусії щодо суспільних проблем. Розкрито, що багато демократичних суспільств переживають посилену політичну поляризацію. Доведено, що трансформація медіа-ландшафту, особливо з появою соціальних медіа, змінила спосіб поширення та споживання політичної інформації. Встановлено, що поширення дезінформації та перекручення фактів становить значну кризову загрозу для публічної сфери. Припущено, що громадська довіра до традиційних інституцій, зокрема таких, як уряд, ЗМІ та навіть наука, значно знижується. Встановлено, що політична маніпуляція та втручання як кризові явища породжують занепокоєння щодо дій зовнішніх акторів, таких як іноземні уряди чи групи інтересів. З'ясовано, що виховання почуття спільних цінностей і сприяння інклюзивності в публічній сфері має вирішальне значення для відновлення довіри та забезпечення життєздатності демократичних суспільств. Зроблено висновок, що для сучасної України актуалізується питання спроможності виразити думку на основі застосування раціональних аргументів з усуненням практик екстралінгвістичного впливу або навіювання.

Ключові слова: публічна сфера політики, політична криза, індивідуалізація, політична комунікація, політичні технології, громадська думка, політична консолідація, політична система.

CRISIS AND STABILITY IN THE CONDITIONS OF INSTITUTIONALIZATION OF THE PUBLIC SPHERE OF POLITICS

Abstract

The article is devoted to the peculiarities of the digital cyber sphere, in which the desire of many political actors to achieve an advantage in the number of views and reactions of viewers significantly undermines the possibilities of building a democratic public sphere. The purpose is the establishing of the importance of crisis for the institutional development of the public sphere of politics. Characterized Opinion formation procedures in the public sphere also determine how discussions are structured through argumentation and definition of the subject of discussion. It was emphasized that the public of the parliamentary type is structured mainly in the context of justification. Approaches to the importance of the public sphere in a secularized society, which has learned to deal with complexity and consciously act on the basis of conscience and discussion, are analyzed. It is argued that the communicative basis of crisis conflicts forms a single resource for establishing solidarity among citizens. The significance of the heuristic potential of communicative theory for the study of fundamental problems of the political system is revealed. It was found that the anti-crisis meaning of the concept of "public sphere" in politics means a space where citizens gather together to participate in an open and rational discourse on public problems. It is revealed that many democratic societies are experiencing increased political polarization. It has been proven that the transformation of the media landscape, especially with the advent of social media, has changed the way political information is distributed and consumed. It has been established that the spread of misinformation and distortion of facts poses a significant crisis threat to the public sphere. It has been suggested that public trust in traditional institutions, including government, mass media, and even science, is significantly declining. Political manipulation and intervention as crisis phenomena have been found to raise concerns about the actions of external actors such as foreign governments or interest groups. It was found that fostering a sense of shared values and promoting inclusiveness in the public sphere is crucial to restoring trust and ensuring the viability of democratic societies. It is concluded that for modern Ukraine the issue of the ability to express an opinion based on the application of rational arguments with the elimination of practices of extralinguistic influence or suggestion is actualized.

Key words: *public sphere of politics, political crisis, individualization, political communication, political technologies, public opinion, political consolidation, political system.*

Постановка проблеми.

Кризовість в умовах функціонування публічної сфери політики проявляється на різних вимірах та в різних формах та проявах. Як комунікативно-комунікаційне явище публічна сфера політики вимагає значної уваги. З точки зору взаємодії політичних суб'єктів надважливим є спроможність політичних акторів реалізувати аргументативний діалог на всіх рівнях з дотриманням положень етики дискурсу. В умовах цифрової кіберсфери прагнення багатьох політичних акторів будучи досягти перевагу у чисельності переглядів та реакцій глядачів значно підриває можливості розбудови демократичної публічної сфери. Кризовість як параметр розвитку демократичної політичної системи не є чимось надзвичайним. Водночас публічна сфера політики як антикризове середовище політичних рішень та політико-комунікативних дій викликає подальшої уваги. В умовах сучасної

України кризовість публічного політичного простору полягає в затребуваності проукраїнського патріотичного політичного контенту, який повинен мати кращу аргументативну спроможність, ніж маніпулятивні послання та пропагандистські наративи країни-агресора. Відповідно актуальності набуває потреба пошуку сталих публічних політичних акторів, здатних просувати послання політичної згуртованості, консолідації та стабільності.

Ідеться також про кваліфікаційні вимоги для українського «політичного класу» з точки зору політико-комунікативних та антикризових якостей. Можливість досягати політичних цілей на основі вільних обговорень та дотримання правил політичної гри характеризує поступ демократичної політичної системи. Потрібні параметри та показники, які будуть адекватно відображати процеси громадської активності в публічній сфері. За таких умов кризові прояви будуть істотно обмежені.

Аналіз публікацій.

Функціонування та еволюцію публічної сфери розглядають переважно вітчизняні вчені. Т.Безверхнюк та Т.Сивак оцінюють публічну сферу як зону артикуляції та балансу інтересів держави і громадянського суспільства [Безверхнюк 2010], О.Хижняк розкриває значення публічної сфери як простору колективної соціальної дії в умовах інформаційної демократії [Хижняк 2014], О.Баранов аналізує інформаційну сферу як основу реформування інституційної системи публічної влади [Баранов 2018], О.Рибачук досліджує публічну політику як сферу реалізації сучасних соціально-комунікативних практик [Рибачук 2018], українська науковиця Ю.Залознова з'ясовує режим міжнародно-публічно-приватного партнерства в науково-технічній та інноваційній сферах у контексті євроінтеграційних процесів [Залознова 2020], А.Ващенко вивчає співвідношення громадянського суспільства та публічної сфери в контурах теоретичного огляду [Ващенко 2018], Поряд з цим, доречним є реконструкція контекстів політичної кризовості в умовах публічної сфери.

Метою статті є встановлення значення кризовості для інституційної розбудови публічної сфери політики. Завданням статті є розкриття антикризового значення публічної сфери політики демократичного суспільства.

Основний зміст.

Процедури формування думки у публічній сфері також визначають, яким чином обговорення структуровані через аргументацію й визначення щодо предмета обговорень. Демократичні процедури через таким чином влаштовану публічну структуру формування думки і волевиявлення формують спільне вирішення практичних питань, включаючи обговорення щодо справедливих компромісів. Публіка парламентських інституцій структурована переважно в контексті обґрунтування. Ці інститути спираються не лише на адміністративну підготовчу роботу, та виконання функцій, але також пов'язані з контекстом громадської відкритості, яка здійснюється через процедурно неврегульовану публічну сферу, яка, своєю чергою, народжується загальною публікою громадян. Ця «слабка», неорганізо-

вана публіка є чинником громадської думки. Формування громадської думки не пов'язане з формуванням рішень. Воно формує відкрити та доступну мережу, яка, однак, не в змозі «подолати» широку субкультурну публіку, що має такі гнучкі часові, соціальні та економічні межі. Т. Крушельницька вірно наголошує, що «монетаристи припускають наявність державного впливу на економіку лише за умови, що досконалий ринок не забезпечує ефективного використання ресурсів. Вони поставили гроші в центр макроекономічної політики, відводячи їм вирішальну роль у розвитку національного господарства. При цьому функції держави у сфері управління економікою зводились до контролю над емісією грошей і грошової маси, досягненням збалансованості державного бюджету, встановленням високого кредитного відсотка для контролю інфляції. Звичайно, в такому підході є раціональне зерно, адже в чийх руках рішення з емісії грошей і вплив на грошову масу в обігу, той і керує, в певному сенсі, інфляцією, коректуванням попиту. Однак залишається неохопленим процес стимулювання промислового виробництва, створення робочих місць тощо» [Крушельницька 2010: 15].

Лише в межах рівноправної публіки громадян, яка виникла на основі класових уподобань та пройшла через старі рештки соціальної стратифікації та експлуатації, може виникнути потенціал для необмеженого культурного плюралізму. Потенціал, який, без сумніву, виникає у конфліктах з приводу смислоутворюючих форм життя. Але у демократичному суспільстві, яке навчилося мати справу зі складністю і з громадською свідомістю, діяти на основі совісті і обговорень, комунікативна основа кризових конфліктів утворює «єдиний ресурс» для встановлення солідарності серед громадян, які відкидають насильство та спільно регулюють їх життя та поважають права один одного, але при цьому все одно, з точки зору теорії державотворення залишаються «незнайомцями». Т.Крушельницька наводить слушні результати дослідження існуючих теоретичних підходів до державного управління податковою системою, визначення його ролі у функціонуванні економіки суспільства на

різних етапах економічного циклу та оцінки можливих напрямів розвитку наукової думки в даній галузі. На її погляд, «ключовим процесом стане поступове формування певного теоретико-методологічного світогляду всіх учасників податкового процесу і науковців, що спиратиметься як на кейнсіанську, так і на монетаристську теорію з урахуванням інтересів розвитку самого суспільства в цілому» [Крушельницька 2010: 15].

У контексті розкриття антикризового евристичного потенціалу комунікативної теорії для дослідження фундаментальних проблем політичної системи важливо розуміти, що публічна сфера є альтернативним, проєктивним образом політики, що слугує орієнтиром існуючих практик політичної взаємодії та способів реалізації соціально-політичної комунікативної прагматики. Глибинне осмислення складових майбутнього образу політики на філософському рівні дає досить конкретну, доктринальну основу для імовірного розвитку політичної системи. Практика публічної сфери, маючи комунікативно-теоретичне підґрунтя, потребує лише популяризації та поширення у наукових та політико-прагматичних колах [Третяк 2013].

Т.Крушельницька вірно називає безумовними імперативами розвитку теорії державного управління системою оподаткування на сучасному етапі слід вважати, на наш погляд, комплексний і системний підхід до творчого синтезу теорій і концепцій за умови дотримання координації фундаментальних і прикладних досліджень. Причому формування теоретичної та прикладної концепції державного управління в макро- і мікроекономічних сферах розглядається нами виключно з позиції синергії інтересів держави, підприємств і громадян. Роль збалансування інтересів усіх учасників податкового процесу посилюється в періоди опускання лінії економічного циклу до рівня кризи, адже саме тоді загострюються економічні відносини і оголюються всі недоліки існуючої системи» [Крушельницька 2010: 16].

Антикризове значення поняття «публічна сфера» в політиці означає простір, де громадяни збираються разом, щоб брати участь у

відкритому та раціональному дискурсі щодо суспільних проблем. Це важливий елемент демократичних суспільств, який сприяє прийняттю обґрунтованих рішень і притягує до відповідальності тих, хто має владу. Проте в останні роки точаться занепокоєння та дискусії щодо того, що публічна сфера опинилася перед кризою. Ось деякі ключові аспекти, які сприяють такому сприйняттю. В.Глазко справедливо наголошує, що «дослідження в галузі генетики людини стали беззаперечним пріоритетом не тільки для науки, а й для сучасного суспільства – там, де воно воліє і може підтримувати науку. Вже за самою своєю суттю наука відіграє роль колектора, який забезпечує суспільство об'єктивною інформацією щодо природних систем, формує у менталітеті адекватну модель навколишнього середовища і, отже, – модуси поведінки, що сприятимуть виживанню і добробуту виду *Homo sapiens*» [Глазко 2006: 25].

Такий кризовий комунікаційний прояв як поляризація демонструє, що багато сучасних демократичних суспільств переживають посилену політичне розшарування, де окремі особи та групи стають більш роз'єднаними за ідеологічними ознаками. Такий антагонізм може призвести до зриву формування громадянського дискурсу, що ускладнить участь людям з різними поглядами та генетичним підґрунтям у змістовному аргументативному діалозі. В.Глазко доречно стверджує, що «нині наука ще не має достатніх відомостей про те, яким саме чином гени, культура і довкілля впливають на людський мозок, визначаючи нашу поведінку. Але достеменно відомо, що без розвитку вищих психічних функцій культура як така просто неможлива. Дослідження у сучасній порівняльній приматології дають змогу виокремити одну з найчіткіше виражених людських рис — здатність до культурного наслідування (це особливо яскраво виявляється у ранньому дитинстві)» [Глазко 2006: 25].

Зміни медіа-ландшафту також продукують «відчуття» кризовості. Трансформація медіа-структури соціуму, особливо з появою соціальних медіа, змінила способи поширення та споживання інформації. Платформи соціальних медіа можуть створювати так звані

«ехокамери» – комунікаційно-інформаційні структури, де люди отримують лише інформацію, яка узгоджується з їхніми існуючими переконаннями, що призводить до зміцнення існуючих думок, а не до сприяння різноманітності і відкритих дискусіям. В. Глазко відстоює обґрунтовану думку, що «більшість систем прагне до рівноваги, використовуючи свій потенціал адаптації до мінливих умов. Стійка нерівновага являє собою стан системи, який потребує безперервної протидії зрівноважуючому тиску середовища. Але рано чи пізно у нерівноважній системі настає фаза небезпечного зниження стійкості, коли внаслідок змінених внутрішніх чи зовнішніх умов сформовані раніше шаблони життєдіяльності вже не спрацьовують. І тоді відбувається або руйнація системи, або зміна середовища існування, або вироблення якісно нових механізмів (моделей) життєдіяльності» [Глазко 2006: 26].

Дезінформація та переколювання істини становлять значну загрозу для демократичної публічної сфери. Вони посилюють стан кризовості навіть за умови відносної інституційної стійкості суспільної системи. Неправдива або оманлива інформація може підірвати здатність громадян приймати обґрунтовані рішення, підриваючи довіру до інституцій і сприяючи поляризації публічного дискурсу. І.Забеліна надає слушну дефініцію кризи як стану, з якого «існує вихід, в цьому її відмінність від катастрофи. Тим самим криза в суспільстві стає одним з періодів екзистенціального здійснення. Можливість виходу вказує на внутрішньо відкриту структуру кризи. Ф. Ніцше виявляє приклад кризи як символу, де нівелювання та знецінення свідомості і мови є прагненням до чистоти, до свідомості. Така цивілізація ніколи сама не наважиться зробити крок від кризи до катастрофи, вважаючи за краще перебувати в брехні і уявній само тожності» [Забеліна 2013].

Ерозія довіри до інституцій є набагато більш значущим чинником кризовості. Публічна довіра до традиційних інституцій, таких як уряд, ЗМІ та навіть наука, демонструє тенденцію до зниження. Така ерозія довіри може зменшити сприйману легітимність публічної сфери, оскільки громадяни можуть

бути менш схильні співпрацювати з установами, які вони вважають не заслуговуючими довіри.

Вихід внутрішньо стримуваних напруженостей за індивідуальну межу терпимості тягне за собою необхідність включення до активної фази розвитку взаємин з іншими особистостями заради спільного пошуку можливостей з вирішення соціальних проблем. Іншими словами, вступаючи в діалоговий режим спілкування, людина отримує можливість до розв'язання не тільки власних проблем, але впливає на просторово-часові характеристики вирішення сукупних суспільних кризових викликів.

Серед проявів кризовості чільне місце посідає соціальна фрагментація. Політичні розбіжності, засновані на таких факторах, як раса, клас та ідентичність, можуть сприяти фрагментованості публічної сфери. Коли різні групи в суспільстві відчувають себе маргіналізованими або виключеними, громадська сфера стає менш інклюзивною та репрезентативною для широких верств населення. Як вірно вважає І.Забеліна, «у соціальному плані накопичення індивідуальних напруженостей в сукупності призводить до соціальної напруги, яка є не лише кількістю індивідуальних домагань, а представляє якісну характеристику реальної соціальної ситуації, яка знов-таки має власну соціальну межу терпимості. Цей захід може бути охарактеризований як соціально-закономірна напруженість, яка дозволяє визначати, усувати, прогнозувати больові точки в розвитку суспільства, вживати адекватних заходів з попередження або ж з подолання небажаних колізій» [Забеліна 2013].

Політична маніпуляція та втручання також виступають потужними та наочними ознаками кризовості. Дедалі більш обґрунтованим стає занепокоєння щодо зовнішніх акторів, зокрема таких, як іноземні уряди чи групи інтересів, які намагаються маніпулювати громадською думкою за допомогою кампаній дезінформації та іншими засобами. Це може, як у випадку сучасної України, ще більше підірвати цілісність публічної сфери шляхом спотворення інформації, доступної громадянам.

Усунення цих викликів потребує багато-

манітного підходу, що включає зусилля з просування медіаграмотності, зміцнення демократичних інститутів, заохочення громадянського дискурсу та вирішення основних соціальних та економічних факторів, що сприяють поляризації. Крім того, виховання почуття спільних цінностей і сприяння інклюзивності в публічній сфері має вирішальне значення для відновлення довіри та забезпечення життєздатності демократичних суспільств.

Висновки.

Таким чином, інституалізація публічної сфери політики є важливим параметром консолідованої демократії. Попри російську агресію українська політична система поступово формує внутрішні правила для розширення політичної комунікативності. Природа сучасних діджитальних політичних обмінів визначає необхідність комунікативних компетентностей не лише для «фронтменів» політичних сил та відомих політичних експертів, але й для «низової» ланки політичних сил та

громадських рухів.

Ідеться про спроможність підтримувати політичний комунікативний контакт із аудиторією та співрозмовниками на безконфліктній основі. Також актуалізується питання спроможності виразити думку на основі застосування раціональних аргументів з усуненням практик екстралінгвістичного впливу або навіювання. В цілому інституалізація публічної сфери політики має потенціал для подолання кризовості політичної діяльності. За цифрової доби коло учасників політичних обговорень значно розширюється. Відбувається структурізація громадської думки, яка набуває рис інтерактивності та співучасті. Публічна сфера політики виступає середовищем обмеження політичних маніпуляцій з боку тих політичних сил та акторів, які толерують агресору та його наративам. Актуальним залишається питання подальшої розбудови публічної сфери політики на рівні локальних громад.

Бібліографічні посилання

- Баранов, О.А. (2018). Інформаційна сфера: реформування інституційної системи публічної влади. *Право України*, 11, 65-84.
- Безверхнюк, Т., Сивак, Т. (2010). Публічна сфера як зона артикуляції та балансу інтересів держави і громадянського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*, 4, 62-65.
- Ващенко, А. (2018). Громадянське суспільство та публічна сфера: контури теоретичного огляду. *Evropský politický a právní diskurz*, 5(5), 72-79.
- Габович, О. (2001). Гуманітаризація науки чи її криза? *Вісник Національної академії наук України*, 7, 54-61.
- Глазко, В. (2006). Цивілізаційні кризи і революції: генно-культурна парадигма. *Вісник Національної академії наук України*, 9, 24-43.
- Забеліна, І.О. (2013). Теорії кризи та катастрофи в політичному розвитку цивілізацій. *Політологічні записки*, 7.
- Залознова, Ю.С., Петрова, І.П. (2020). *Режим міжнародно-публічно-приватного партнерства в науково-технічній та інноваційній сферах у контексті євроінтеграційних процесів*, у: *Управління економікою: теорія та практика*. Київ, 19-31.
- Крушельницька, Т.А. (2010). Розвиток теорії державного управління податковою системою в умовах економічної кризи. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління*, 1, 14-17.
- Рибачук, О.М. (2018). Публічна політика як сфера реалізації сучасних соціально-комунікативних практик. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 127-134.
- Третяк, О. (2010). Публічна сфера демократичного суспільства: теоретичні підходи в сучасній комунікативній теорії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*, 15, 47-50.
- Хижняк, О.В. (2014). Публічна сфера як простір колективної соціальної дії в умовах інформаційної демократії. *Нова парадигма*, 119, 206-215.

References

- Baranov, O.A. (2018). Informatsiina sfera: reformuvannia instytutsiinoi systemy publichnoi vlady [Information sphere: reforming the institutional system of public authorities]. *Pravo Ukrainy*, 11, 65-84.
- Bezverkhniuk, T., Syvak, T. (2010). Publichna sfera yak zona artykuliatsii ta balansu interesiv derzhavy i hromadianskoho suspilstva [Public sphere as a zone of articulation and balance of interests of the state and civil society]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 4, 62-65.
- Vashchenko, A. (2018). Hromadianske suspilstvo ta publichna sfera: kontury teoretychnoho ohliadu [Civil Society and the Public Sphere: Contours of a Theoretical Review]. *Evropský politický a právní diskurz*, 5(5), 72-79.
- Habovych, O. (2001). Humanitaryzatsiia nauky chy yii kryza? [Humanization of science or its crisis?]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 7, 54-61.
- Hlazko, V. (2006). Tsyvilizatsiini kryzy i revoliutsii: henno-kulturna paradyhma [Civilizational crises and revolutions: a genetic and cultural paradigm]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 9, 24-43.
- Zabelina, I.O. (2013). Teorii kryzy ta katastrofy v politychnomu rozvytku tsyvilizatsii [Theories of crisis and catastrophe in the political development of civilizations]. *Politolohichni zapysky*, 7.
- Zaloznova, Yu.S., Petrova, I.P. (2020). Rezhym mizhnarodno-publichno-pryvatnoho partnerstva v naukovotekhnichnii ta innovatsiinii sferakh u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv, in: *Upravlinnia ekonomikoii: teoriia ta praktyka* [The regime of international public-private partnership in science, technology and innovation in the context of European integration processes]. Kyiv, 19-31.
- Krushelnyska, T.A. (2010). Rozvytok teorii derzhavnoho upravlinnia podatkovoiu systemoiu v umovakh ekonomichnoi kryzy [Development of the Theory of Public Administration of the Tax System in the Context of Economic Crisis]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia*, 1, 14-17.
- Rybachuk, O.M. (2018). Publichna polityka yak sfera realizatsii suchasnykh sotsialno-komunikatyvnykh praktyk [Public Policy as a Sphere of Implementation of Modern Social and Communication Practices]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 127-134.
- Tretiak, O. (2010). Publichna sfera demokratychnoho suspilstva: teoretychni pidkhody v suchasni komunikativnii teorii [The public sphere of a democratic society: theoretical approaches in modern communication theory]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Politolohiia, Sotsiolohiia, Filosofiia*, 15, 47-50.
- Khyzhniak, O.V. (2014). Publichna sfera yak prostir kolektyvnoi sotsialnoi dii v umovakh informatsiinoi demokratii [Public Sphere as a Space for Collective Social Action in an Information Democracy]. *Nova paradyhma*, 119, 206-215.